

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 23 • Sayı / Issue: 2 • Aralık / December 2023 • 51-72

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1350821

MEDENİ HUKUKTAKİ BOŞANMA NAFKASININ İSLAM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluation of Divorce Alimony in Turkish Civil Law in Terms of Islamic Law

Alpaslan ALKIŞ

Doç. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Hukuku Anabilim Dalı, Kahramanmaraş, Türkiye
Associate Professor, Kahramanmaraş University, Faculty of Divinity, Department of Islamic Law, Kahramanmaraş, Türkiye
alpaslanalkis@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-3401-7073>

Gülnihal YILMAZ

Arş. Gör. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Hukuku Anabilim Dalı, Kahramanmaraş, Türkiye
Res. Assist. Kahramanmaraş University, Faculty of Divinity, Department of Islamic Law, Kahramanmaraş, Türkiye
glnhlylmz01@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-6326-8694>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 01.09.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 24.12.023

Yayın Tarihi/Published: 31.12.2023

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Alpaslan Alkış-Gülnihal Yılmaz).

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

MEDENİ HUKUKTAKİ BOŞANMA NAFKASININ İSLAM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluation of Divorce Alimony in Turkish Civil Law in Terms of Islamic Law

Öz

Hayatın devamını sağlayan ve evlilik, hısımlık, mülkiyet gibi çeşitleri bulunan nafaka, günümüzde daha çok boşanma konusunda gündem oluşturmaktadır. Tartışmalara konu olan evlilik nafakası İslam hukukunda sahih nikahla birlikte evlilik süresince erkeğe yüklenen bir sorumluluk olup iddet ile sona erdiği kabul edilmekle birlikte boşanma sonrası içinde nafaka yükümlülüğünün olabirliği konusunda görüşler bulunmaktadır. Türk Medeni Kanunu'nun nafaka hakkını süresiz olarak düzenlemesi son dönemlerde çokça tartışılmakta ve birçok hukukçu tarafından da adil ve hakkaniyetli bulunmayarak eleştirilmektedir. İslam hukukunda boşanan bireyler arasında nafaka hakkından bahsedilmemekle birlikte erkeğin kadına ödeme yükümlülüğü altında bulunduğu bazı mali sorumluluklarının olduğu kabul edilmektedir. Dinen yasaklanmayan hususlarda sosyal adaletin sağlanabilmesi için kamu otoritesinin toplum yararı gereği yeni hükümler koyma yetkisi bulunmaktadır. Bu nedenle devlet, nafaka hakkının hükümsüz sayılmasını gerektirecek bir sebep bulunmayan boşanmalarda, boşanan kadına "boşanma nafakası" adı altında nafaka ödenmesine karar verebilir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Nafaka, Boşanma.

Abstract

Alimony, which ensures the continuity of life and includes variants such as marriage, kinship and property, is now mainly on the agenda in divorces. In Islamic law, alimony is a responsibility imposed on the man for the duration of the marriage and it is accepted that it ends with the idda, but there are opinions about the possibility of such a liability after divorce. The indefinite duration of the right to alimony under the Turkish Civil Code has recently been the subject of much debate and has been criticised by many legal experts as inequitable and unfair. Although Islamic law does not mention the right to alimony between divorced persons, it is accepted that the man has certain financial responsibilities which he is obliged to pay to the wife. In order to ensure social justice in acts that are not prohibited by religion, the public authority has the power to make new provisions for the benefit of society. For this reason, the State may decide to pay alimony to a divorced woman under the name of "divorce alimony" in divorces where there is no reason for the right to alimony to be considered null and void.

Keywords: Islamic Law, Alimony, Divorce.

GİRİŞ

İnsanın normal şartlarda hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan gıda, giysi, barınma ve tedavi gibi ihtiyaçlarının karşılanması anlamına gelen nafaka,¹ İslam hukukunda evlilik akdinin doğurduğu hukuki sonuçlardan biri olup sahil evlilik süresince kadın lehine erkeğin hukuken yerine getirmesi gereken bir yükümlülüktür.² Kur'an-ı Kerim'in, "Annelerin rızkı ve giyecekleri maruf bir şekilde babaya aittir."³, "Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da, Allah'ın ona verdiğinden (o ölçüde) harcasın."⁴ ayetlerinde bu sorumluluk ifade edilmektedir.

Kadın ve yoksul akrabaların hayatını kolaylaştırıcı bir role sahip olması nedeniyle nafakanın toplumda önemli bir işlevi bulunmaktadır. İslam hukuku açısından genel anlamda aralarında akrabalık veya evlilik bağı bulunan insanlar üzerine nafakanın borç olarak yüklenebileceği⁵ aralarında böyle bir bağ bulunmayan insanlar arasında ise nafaka sorumluluğunun olamayacağı kabul edilmektedir. Bu nedenle klasik fıkıh literatüründe çoğunlukla evlilik ve akraba nafakası üzerinde durulmuş olup evlilik bağı sona ermiş kişiler için iddet sonrasında nafaka yükümlülüğünden bahsedilmemektedir. Ancak Hz. Peygamber'den günümüze kadar zamanla farklılaşan toplum yaşantısı evlilik müessesesinde de birtakım değişimlere sebebiyet vermiştir. Günümüz modern hukukun ortaya koyduğu uygulamaların da etkisiyle boşanma sonrasında kadının belli şartlarda ve sürelerde nafaka hakkının olabirliği günümüz İslam hukukçuları arasında tartışılır hale gelmiştir. Bu hususta son dönemlerde bazı çalışmalar yapıldığı görülmekle⁶ birlikte Türk Medeni Kanunu'nun "Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan malî gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir." hükmü çerçevesinde boşanma sonrası ortaya çıkan süresiz nafaka tartışmalarının yıllardır ülke gündemini meşgul ediyor olması nedeniyle bu çalışmada İslam hukukunun iddet sonrası nafaka sorumluluğuna yaklaşımı incelenecektir. Modern hayatla birlikte ortaya çıkan boşanma sonrası nafaka sorunlarının çözümüne katkı sağlayabilmek için bu konularda daha çok sayıda çalışma yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

1. İSLAM HUKUKUNDA NAFKA VE KOCANIN DİĞER MALİ SORUMLULUKLARI

İslam'da kadının, çocukların ve fakir akrabasının nafakası erkeğin sorumluluğuna verilmiştir. Bu sebeple evli kadının nafakası yani gıda, giyinme, barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması kocasına aittir. Ayrıca kadın nikahla birlikte kocasından mehir alma hakkına sahip olduğu gibi bazı ayrılık durumlarında müt'a ve boşanma tazminatı adıyla mali destek de alabilmektedir. Bunların dışında kadının evlilik süreci ve iddet döneminde hidâne ücreti ve süknâ giderleri de kocasının yükümlülüğü altındadır.

¹ Celal Erbay, "Nafaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/282.

² Nuri Kahveci-Halis Demir, "Nafaka", *İslam Hukuku*, ed. Nuri Kahveci (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021), 2/185.

³ *Kur'an-ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Bakara 2/233.

⁴ et-Talâk 65/6-7.

⁵ Kahveci-Demir, "Nafaka", 2/186.

⁶ Abdülkadir Tekin, *İslam Hukuku ve Modern Hukuka Göre Boşanma Sonrası Kadının Mali Hakları (Nafaka, Mesken ve Miras Hakları)* (Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2020); Muammer Erbaş, "Boşanma Örneğinde Dini Ahkâmın Kur'an ve Sünnet Işığında Güncellenmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/37 (2013), 9-47; Nihat Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/18-19 (Ocak 2005), 35-69; Hasan Tanrıverdi, "İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Müt'a)". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10/38 (2011), 443-463; Talip Türcan, "Boşanma Halinde Kadına Tanınan Mali Haklar", *Güncel Dini Meseleler İstisare Toplantısı-V* (Afyon: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 557-572; Nuri Kahveci, "Boşanma Sonucu Manevi Tazminat Olgusuna İslam Aile Hukuku Açısından Bir Yaklaşım", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5(2005), 89-113; M.Zeki Uyanık, "İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47(2019), 57-87; Hatice Acar, *İslam Hukukunda Boşama Sonrası Kocanın Karısına Nafaka Ödeme Mükellefiyeti*, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 31-51; Mehmet Dirik, "İslâm Hukuku Açısından Boşanma Tazminatı". *Balikesir İlahiyat Dergisi* 16 (Aralık 2022), 91-140.

1.1. İSLAM HUKUKUNDA NAFKA

Nafaka sözlükte, tükenme, bitme, gıda, besin gibi anlamlara gelmektedir.⁷ İstilahta ise bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kişilerin yeme, içme, giyinme ve barınma gibi ihtiyaçlarını gidermek için yaptığı harcama⁸ şeklinde tanımlanmıştır. Bu açıdan insanın hayatını idame ettirmesi için gerekli masrafların sorumlu kişiler tarafından karşılanması İslam hukukunda nafaka başlığı altında ele alınmıştır.

Fıkıhta nafaka, biri aile hukuku ilişkisinden diğeri de mülkiyet ilişkisinden doğan nafaka olmak üzere iki ana kategoride incelenir. Aile hukuku ilişkisinden doğan nafaka evlilik ve akraba nafakası iken mülkiyet ilişkisinden doğan nafaka bir kişinin hayvanlarının ve mallarının nafakasıdır.⁹ İslam hukukunda kişinin yardıma muhtaç akrabalarının nafakasını sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Hısımlık nafakasının hangi akrabalar arasında geçerli olduğu hususu mezhepler arasında ihtilafli olmakla birlikte Hanefî mezhebinde hısımlık nafakası usul-fürû ve nesep sebebiyle birbiriyle evlenmeleri yasak olan yakınlar için geçerlidir.¹⁰ Evlilik nafakası ise nikah akdinin gereği olarak karı ve koca arasında meydana gelen malî bir ilişki bağıdır.¹¹

İslâm aile hukukuna göre nafakanın gerekliliğini “Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması nedeniyle mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur.”¹², “İmkânı geniş olan nafakayı imkanlarına göre versin. Rızıkı daralmış bulunan da Allah’ın kendisine verdiği kadarından nafaka ödesin. Allah hiç kimseyi verdiği imkanlardan fazlasıyla yükümlü kılmaz. Allah bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.”¹³ ayetleri ile Hz. Peygamber’in, “Kadınlar hakkında Allah’tan korkun. Onlar sizin himayenizedir. Onları Allah’a teminat vererek aldınız, uzuvlarını Allah’ın kelimesiyle helal saydınız. Onların sizin üzerinizde yiyecek ve giyecek hakları vardır.”¹⁴ hadisi ortaya koymaktadır.

Kadının evlilik nedeniyle nafaka hakkına sahip olması nafakayı düşürücü sebepler bulunmadıkça sahih nikahla başlayıp evlilik ve iddet süresince devam edip iddet bitimiyle de sona erer. Evlilik nafakası, nikah ve iddet nafakası olarak iki kısımdır.¹⁵

1.1.1. NİKAH NAFKASI

Nikah nafakası evlilikle birlikte başlayıp ayrılığa kadar devam eden süreci kapsar.¹⁶ İslam hukukuna göre sahih nikahla kurulmuş bir evlilikte nafaka yükümlülüğünün kocaya ait olduğu Kur’an, sünnet, icma ve akıl ile sabittir.¹⁷ Zira “O kadınları, durumunuza uygun olarak kendi oturduğunuz yerde oturtun.”¹⁸ ayetindeki oturtma emri, koca için infak emridir.¹⁹ Yine “Annelerin normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olan babaya aittir.”²⁰ ayeti ve Hz. Peygamber’in Ebu Süfyan’ın karısı Hind’e hitaben “Ebu Süfyan’ın malından sana ve çocuklarına yetecek miktarı maruf ölçüde al.”²¹ buyruğu ile “Kadının kocası üzerindeki hakkı,

⁷ İbrahim Enîs vd., *el-Mu’cemü’l-Vasit* (Kahire: Mektebetü’s-Şuruku’d-Devliyye, 2004), 942.

⁸ Ömer Nasûhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmîyye ve Istılâhat-ı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1985), 2/444.

⁹ Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes’ud b. Ahmed Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’ fi tertîbi’s-şerâi’* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1996), 4/22; Nuri Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2017), 185; Erbay, “Nafaka”, 32/282.

¹⁰ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, 4/30; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmîyye*, 2/506.

¹¹ Celal Erbay, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998), 24.

¹² en-Nisâ 4/34.

¹³ et-Talak 65/7.

¹⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Nafakât”, 1-4; Süleyman b. Es’as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), “Menâsik”, 56; Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sèvre Tirmizî, *el-Câmi’u’s-sahih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Radâ”, 11; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), “Nikah”, 3.

¹⁵ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, 4/27.

¹⁶ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, 4/27.

¹⁷ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, 4/22; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme, *el-Muğni* (Riyad: Dâru’l-alemî’l-kütüb, 1997), 11/347.

¹⁸ et-Talak 65/6.

¹⁹ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, 4/22.

²⁰ el-Bakara 2/233.

²¹ Buhârî, “Talak”, 9.

kocanın yediğinden yedirmesi, giydiğinden giydirmesidir."²² hadisi kadın için evlilik nafakasının koca üzerine vacip olduğunun delilleridir. Ayetteki "*Kendi oturduğunuz yerde oturtun.*"²³ emrine göre evli kadının kocasının evinde oturması gerektiğinden geçimini sağlama zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu sebeple rızık temini görevi kocaya yüklenmiştir.²⁴ Nitekim nafaka kanununun "*Zevcenin nafakası yalnız zevc üzerine lazım gelir. Başkası nafakada teşrik olunamaz.*"²⁵ maddesi nafakanın koca üzerine bir borç olduğunu göstermektedir.

Evlilik nedeniyle kadının nafaka hakkına sahip olabilmesi için öncelikle evliliğin sahih bir nikahla kurulması ve evliliğin tabi gereği olarak nefsi kocasına teslim ederek onunla birlikte yaşıyor olması gerekir. Fasit ve batıl akitle beraber yaşama durumunda ise nafaka hakkı söz konusu değildir.²⁶ Nafakanın gerekliliğinin sebebi Nafaka Kanununun "*Nafaka-yı zevce ihtibasa mukabildir.*"²⁷ maddesinde açıklandığı üzere Hanefilere göre kocanın nikahla kadını kendine ait kılarak onu evinde tutma, birlikte oturma (ihtibas)²⁸ hakkına sahip olmasıdır.²⁹ Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre de karı koca olma yani kadının erkeğin eşi olmasıdır.³⁰ İslam hukukçularının çoğunluğuna göre sahih evlilik süresince koca, fakir veya gaip bile olsa nafaka yükümlüsüdür. Kadın zengin de olsa nafaka alacaklısı olmaktadır.³¹ Ancak Zâhirî hukukçu İbn Hazm ise kocanın fakir, kadının ise zengin olması durumunda kadının, kocasının nafakasından yükümlü olduğunu ifade eder.³²

Evliliğin sonuçlarından biri nafaka olmakla birlikte kocanın ölmesi, kadının hakikaten ya da hükmen kocasına itaatsiz şekilde evi terk etmesi veya kendisini kocasından haksız yere men etme yoluyla "nâşize" olması, hürmet-i müsâhereyi gerektiren bir davranış sergilemesi ve irtidat etmesi gibi durumlarda kadının nafaka hakkı düşmektedir.³³

1.1.2. İDDET NAFKASI

İddet, kocası ölmüş, boşanmış veya nikahı feshedilmiş bir kadının evlilikle ilgisinin kesilerek nikahın izlerinin sona ermesi amacıyla belirli bir müddet beklediği süredir.³⁴ İddet müddeti kadının durumuna göre farklılık arz eder. Hayız gören kadın üç hayız,³⁵ hayız görmeyen

²² Ebû Dâvûd, "Radâ", 41; İbni Mâce, "Nikâh", 3.

²³ et-Talak 65/6.

²⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 4/23.

²⁵ *Nafaka Kanunu*, nşr. Orhan Çeker (İstanbul: Ebru Yayınları, 1985), md. 121.

²⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 4/23.

²⁷ *Nafaka Kanunu*, md. 131.

²⁸ İhtibas: Kocanın sahih nikahlı eşini kendine ait kılarak onu evinde alıkoyma, tutma, oturtma hakkına sahip olmasıdır. Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1414), 4/66; Radiyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyira* (Kahire: Matbaatu'l-Hayriyye, 1322), 2/86; Vizaretü'l-Evkafî'l-Kuveytiyye, *el-Mevsuatü'l-Fikhiyyetü'l-Kuveytiyye* (Kuveyt: Vizaretü'l-Evkaf ve Şuuni'l-İslamiyye, 1404-1427), 2/66.

²⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 4/23.

³⁰ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1425), 3/77; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 11/396-397; Hatib eş-Şirbini, *Muğni'l-muhtac ila mağrifeti meani elfazil-minhac* (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 5/151; Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslami ve edilletühü* (Dimeşk: Daru'l-Fikr, ts.), 10/7373; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/454.

³¹ Ebû'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Abî Bekr Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtetî* (Kahire: Dâru's-Salam, 2012), 2/646-650; Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, 5/176; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/448; Kahveci-Demir, "Nafaka", 2/185.

³² Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsar* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 9/254.

³³ Ebu Bekir Razi el-Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, (Beyrut: Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye/Daru's-Sirac, 2010), 5/315; Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1989), 5/48-49; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 4/23-24, 32; Merginânî, *el-Hidâye*, 2/653; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 11/409-410; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/445, 454-455, 480; Abdulkerim Zeydan, *Mezheplere Göre Bütün Yönleriyle Kadın ve Aile Fıkhı Ansiklopedisi*, çev. Erdinç Ahathî vd. (İstanbul: Asalet Yayınları, 2019), 8/536-543; Hacı Mehmet Günay, "Nüşûz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/303; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 460; Nihat Dalgın, "Temel Kaynaklar Çerçevesinde Dinden Dönme ve İnanç Özgürlüğü", *Makâlât* 1, (1999), 53; Mehmet Dirik, "İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 25 (2015), 144-158; Nafaka Kanunu, md. 132.

³⁴ Abdullah b. Mahmud Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr* (Dimeşk: Dâru'l-Risâleti'l-Alemiyye, 2010), 3/150-151; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/368; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 229-230.

³⁵ *Aile Hukuk Kararnamesi*, nşr. Orhan Çeker (İstanbul: Ebru Yayınları, 1985), md. 139.

üç kameri ay,³⁶ kocası ölen dört ay on gün³⁷, hamile ise doğum yapıncaya kadar³⁸ iddet bekler.³⁹ Hayız görme yaşında olmasına rağmen hayız görmeyen veya birkaç defa hayız görmüş kadınların (mümteddetu't-tuhr)⁴⁰ iddeti hakkında ise mezhepler arasında farklı görüşler bulunmakla birlikte Hukuk-ı Aile Kararname'sine göre süre dokuz aydır.⁴¹

İddet süresince kocanın, evlilik nafakasında olduğu gibi kadının gıda, giyinme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamasına iddet nafakası adı verilir.⁴² Mezheplere göre kadının iddet nafakası, ayrılığın türü ve kadının hamile olup olmamasına göre değişkenlik arz etmektedir. Buna göre ric'î talak sonucu iddet bekleyen kadının nafakası ile bâin boşama iddeti bekleyen hamile kadının "Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını karşılayın."⁴³ ayeti gereği nafaka sorumluluğunun kocaya ait olduğunda mezhepler arasında ittifak vardır. Ancak Hanefiler, ihtibas hakkı nedeniyle bâin boşamada kadının nafaka hakkının olduğunu kabul ederken Mâlikî, Şâfî ve Hanbelî mezhepleri karı kocalık durumunun bitmesi nedeniyle bâin boşamada kadının barınma dışında nafaka hakkının olmadığı görüşündedirler.⁴⁴ Ayrıca kocasının ölümü nedeniyle ölüm iddeti bekleyen kadının mesken dışında nafaka hakkı bulunmadığında ihtilaf yoktur. Çünkü kocanın ölümü durumunda mal varislere intikal edip kadın da mirastan payını alacağından ölüm iddetinde nafaka alamamaktadır.⁴⁵

Ayrılığın meydana geliş şekli kadının nafaka hakkını etkilemektedir. Nitekim muhâlea,⁴⁶ îlâ,⁴⁷ liân,⁴⁸ ayıp muhayyerliği,⁴⁹ eşlerden birinin Müslüman olması, irtidat, hürmet-i musâhere,⁵⁰ bulûğ muhayyerliği⁵¹ ve kefâet⁵² gibi evliliği sona erdiren durumların bir kısmında kişiler kendilerine tanınan bir hakka binaen ayrılırken kimi durumlarda ayrılık mâsiyet (suç veya günah işleyerek)⁵³ yoluyla meydana gelmektedir. Bu bağlamda Hanefî mezhebine göre kocadan kaynaklı ayrılığın talak veya fesih yoluyla⁵⁴ meydana gelmesi kadının nafaka hakkını etkilemediği gibi muhâleada da iddet nafakasından feragat etme kaydı bulunmadıkça kadın için iddet nafakası vardır. Ayrılığın bulûğ muhayyerliği ve denkliğin sağlanamaması şeklinde ortaya çıkması durumunda ayrılık kadın veya velisine tanınan bir hak olduğundan kadının iddet nafakası

³⁶ Aile Hukuk Kararnamesi, md. 141.

³⁷ Aile Hukuk Kararnamesi, md. 143.

³⁸ Aile Hukuk Kararnamesi, md. 144.

³⁹ Merginânî, *el-Hidâye*, 2/622-623.

⁴⁰ Mümteddetu't-tuhr: "Hayız görmeye başlamış olduğu halde gebelikten veya sinn-i iyâstan dolayı olmaksızın bir arızaya binaen uzun bir müddet âdetten kesilen kadın." Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 421.

⁴¹ Aile Hukuk Kararnamesi, md. 140.

⁴² Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 230; Zeydan, *Kadın ve Aile Fıkıhı Ansiklopedisi*, 12/12.

⁴³ et-Talak 65/6.

⁴⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/113; Merginânî, *el-Hidâye*, 2/651; Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, 3/283; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/488.

⁴⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/285; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/491-494.

⁴⁶ Muhâlea: Karşılıklı anlaşmayla kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması üzerine evlilik bağından kurtulmasıdır. Fahrettin Atar, "Muhâlea", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/397.

⁴⁷ İlâ: Kocanın yemin, adak veya bir şarta bağlamak suretiyle eşiyle cinsel ilişkide bulunmayı kendisine yasaklamasıdır. Hamdi Döndüren, "İlâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/61.

⁴⁸ Liân: Karısının zina ettiğini veya doğan/doğacak çocuğun zina ürünü olduğunu iddia eden kocanın hâkim huzurunda bunu yeminle teyit etmesi, kadının da kocasının yalan söylediğine ve kendisinin mâsum olduğuna aynı tarzda yemin etmesidir. Mehmet Akif Aydın, "Lian", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 27/172.

⁴⁹ Ayıp muhayyerliği: Eşlerde önceden var olan veya sonradan ortaya çıkan bazı hastalıklar ve cinsel kusurlar sebebiyle evliliğin devamı veya feshi konusunda tercih yetkisidir. Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/349.

⁵⁰ Hürmet-i musâhere: Hisimlik sebebiyle oluşan evlilik engelidir. Hamza Aktan, "Sihriyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/111.

⁵¹ Bulûğ muhayyerliği: Bulûğ öncesinde velisi tarafından nikahlanan kişinin bulûğa erdikten sonra kendisi için kıyılan nikahı kabul etme veya feshetme yetkisine sahip olmasıdır. Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/8.

⁵² Kefâet: Evlenecek eşler arasında belli hususlarda denkliğin bulunmadır. Hamza Aktan, "Kefâet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/166.

⁵³ Mâsiyet: "Meşru emir ve isteklere uymama anlamında bir terimdir." Bekir Topaloğlu, "Mâsiyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/77.

⁵⁴ Gülnihal Yılmaz, *İslam Aile Hukukunda Fesih, Talak ve Tefrik İlişkisi*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 10-32, 48-62.

bulunmaktadır. Ancak kadının, irtidat etme ve hürmet-i musâherede bulunma gibi mâsiyet yoluyla haksız şekilde ayrılığa sebebiyet vermesi halinde iddet nafakası düşmektedir.⁵⁵

Kadın için iddetin sona ermesi birlikteliği ortadan kaldırdığı için nafakayı düşürmektedir.⁵⁶ İddet bekleyen kadında evlenme yasağı gibi evliliğin etkilerinin devam etmesi nedeniyle birlikteliğin hükmen bulunduğu kabul edildiğinden iddet süresinde nafaka hakkı bulunmaktadır.⁵⁷ Hanefilere göre elli beş yaşına kadar uzayabilme ihtimali olan mümteddetu't-tuhr halinde kadın ve koca arasındaki birliktelik tamamen ortadan kalkmayıp hükmen devam etmesi nedeniyle bu süre zarfında kadının nafaka hakkı devam etmektedir.⁵⁸ Mümteddetu't-tuhr durumunda ne kadar sürenin iddet döneminden kabul edileceği hususunda mezhepler arasında farklı görüşler olmakla birlikte Hukuk-ı Aile Kararnamesi "*Mu`tedde zikrolunan müddet zarfında hiçbir hayız görmediği veyahut bir veya iki hayız gördükten sonra munkatı olduğu takdirde eğer sinn-i iyase vasil olmuşsa vusul tarihinden itibaren üç ay, olmamış ise iddetin lüzumu zamanından itibaren dokuz ay iddet bekler.*"⁵⁹ maddesiyle süreyi dokuz ay ile kayıtlamıştır. Buna göre temizlik süresi uzayan kadın söz konusu olduğunda bile kadının iddeti için müddet tayin edilmiş ve buna bağlı olarak nafaka hakkı nihai bir zaman ile sınırlandırılmıştır.

1.2. NAFKA DIŞINDA KOCANIN DİĞER MALİ SORUMLULUKLARI

Evlilik süreci ve boşanma durumunda nafaka dışında kocanın ödeme yükümlülüğü altında bulunduğu mehir, bazı ayrılıklarda müt'a, hidâne ücreti, süknâ hakkı ve manevi bir zarar verilmişse boşanma tazminatı gibi bazı mali sorumlulukları ortaya çıkabilmektedir.

1.2.1. MEHİR

İslam hukukunda karı, koca, çocuk ve diğer akrabaların hak ve sorumluluklarının belirlenmesinde onların aile içerisindeki akrabalık yakınlığı ve adalet esası gözetilmektedir. Evlilikte tarafların birbirine uyumlu ve hakkaniyetli davranması gerektiği gibi evliliğin devam edemeyeceği durumlarda karşılıklı hakların yerine getirilmesi şartıyla ayrılığın gerçekleştirilmesinde de hakkaniyetli davranılması esastır. Bu bağlamda Kur'an'ın "*Kadınlara mehirlerini borcunuzu öder gibi verin. Eğer onun bir kısmını size gönül rızasıyla verirlerse onu da âfiyetle yiyin.*"⁶⁰ ve "*Onlardan karı-koca ilişkisi yaşadıklarınıza kararlaştırılmış olan mehirlerini verin.*"⁶¹ ayetleri mehrin koca üzerine bir borç olduğunu ve mutlaka ödenmesi gerektiğini beyan etmektedir. Buna göre mehir kadının nikah akdine bağlı olarak kazandığı mali bir haktır.⁶² Nikah sonrasında zifaf ve halvet gerçekleşmeden kocadan kaynaklı bir sebeple boşanma gerçekleşirse kadın belirlenen mehrin yarısını alır. Nikah sonrası koca ölürse ya da zifaf veya halveti sahîha gerçekleştikten sonra boşanma olursa sebebin kim olduğuna bakılmaksızın mehrin tamamı ödenir. Nikah sırasında mehir belirlenmemiş olsa dahi mehr-i misil⁶³ söz konusu olmaktadır.⁶⁴ Mehrin alt miktarında mezhepler arasında farklı görüşler bulunmakla birlikte üst sınırı "*Birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın.*"⁶⁵ ayeti gereğince tayin edilmemiştir. Mehrin tamamının nikah aşamasında peşin ödenmesi (mehr-i muaccel) mümkün olmakla birlikte kadının onayı ile mehrin bir kısmının veya tamamının daha sonra ödenmesi de (mehr-i müeccel) mümkündür. Mehr evlilik süresince ödenmediği durumda ölüm veya boşanma halinde ilk olarak ödenmesi gereken mali bir sorumluluk olmaktadır.⁶⁶

⁵⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 4/23-24; Merginânî, *el-Hidâye*, 2/653; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/488.

⁵⁶ Zeydan, *Kadın ve Aile Fıkhı Ansiklopedisi*, 12/26.

⁵⁷ Kadri Paşa, *el-Ahkamu's-şeriyeye fî'l- Ahvâl-i's-Şahsiyye* (Kahire: Daru's-selam, 2009), md. 132.

⁵⁸ Mevslî, *el-İhtiyâr*, 3/285.

⁵⁹ *Aile Hukuk Kararnamesi*, md.140.

⁶⁰ en-Nisa 4/4.

⁶¹ en-Nisa 4/24.

⁶² Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 356.

⁶³ Mehr-i Misil: "Kadının baba tarafından yaş, güzellik gibi bazı özelliklerde kendisine denk kadınların aldığı mehre denir." Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/10.

⁶⁴ Merginânî, *el-Hidâye*, 2/490-491.

⁶⁵ en-Nisa 4/20.

⁶⁶ Mehmet Akif Aydın, "Mehir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/390.

1.2.2. MÜT'A

Müt'a, evliliğin belli şartlarda sona ermesi durumunda kocanın boşadığı eşine ödeyeceği para ya da maldır.⁶⁷ Bu husustaki "Kendileriyle birleşmeden ve de mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur. (Bu durumda) -eli geniş olan gücüne göre, eli dar olan da gücüne göre olmak üzere- onlara aklın ve dinin gereklerine uygun olarak müt'a verin. Bu iyilik yapanlar üzerinde bir borçtur."⁶⁸ "Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikahlayıp, sonra birleşmeden kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Bu durumda onlara müt'a verin ve kendilerini güzel bir şekilde bırakın."⁶⁹ ayetleri gereği, mehrin belirlenmediği ya da tayin edilen mehrin fasit olduğu evliliklerde halvet ve zifaf olmadan kocadan kaynaklı boşanmada kadına müt'a ödemesi Mâlikîler dışındaki mezheplere göre vaciptir. Mehr belirlendikten sonra zifaf olmadan gerçekleşen boşamada ise mehrin yarısıyla birlikte müt'a ödemesi Hanefîlere göre mubahtır. Şâfiîlerde ise müt'a ödenmeyip yerine mehrin yarısı verilir.⁷⁰

Müt'a konusundaki "Ey Peygamber! Hanımlarına de ki, "Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size müt'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım."⁷¹, "Boşanmış kadınların örfe göre geçimlerinin sağlanması onların hakkıdır. Bu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir borçtur."⁷² ayetlerine göre mehrin sakıt olmadığı diğer boşamalarda ise müt'a ödemesi Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre müstehap,⁷³ Şâfiî ve Zâhirîlere göre vaciptir.⁷⁴ Bazı İslam hukukçuları zifaf sonrası boşamalarda mehirlenmiş kadınlarla birlikte müt'a ödemesinin müstehap kabul edilmesini boşamanın doğuracağı manevi sıkıntıların tamirine karşılık olduğu belirtirken⁷⁵ Şâfiî hukukçu Şirbînî de mehrin zifafın karşılığı, müt'anın da ayrılığın karşılığı olarak verildiğini ifade etmiştir.⁷⁶

1.2.3. HİDÂNE

İslam hukukunda çocuğun himaye altına alınarak bakılması ve terbiye edilmesi anlamındaki hidâne⁷⁷ öncelikle anneye ait bir haktır.⁷⁸ Evlilik süresi içinde annenin tüm geçim masrafları babaya ait olduğundan anne, çocuğunun bakımına bağlı olarak ayrıca bir ücret alamamaktadır. Ancak boşanma sonrasında bakıcı sıfatıyla diğer kadınların ücret isteme hakkı olduğu gibi annenin öncelikli olarak hidâne ücreti alma hakkı bulunmaktadır. Dolayısıyla hidâne ücreti çocuğun nafakasından ayrı olarak, kadının vermiş olduğu hizmetin karşılığı olarak elde edilen mali bir hak olmaktadır.⁷⁹ Hidâne ücreti malı olan çocuk için çocuğun malından alınırken malı olmayan çocuk için babadan alınmaktadır.⁸⁰ Yine çocuğun barınma ihtiyacının giderilmesi söz konusu olduğunda nafaka yükümlüsünün bunu yerine getirmesi gerektiğinden hidâne sorumluluğunu üstlenen kadının meskeninin olmadığı durumlarda babanın, çocuğa bakan kişiye ayrıca mesken ücretini/kirasını ödemesi gerekmektedir.⁸¹ Böylece anne, iddet döneminin bitiminin ardından hidâne hakkı kapsamında çocuğa bakmasına bağlı olarak ücrete hak kazanmaktadır. Hidâne ücreti çocuğun yeme, içme ve giyinme gibi eylemlerini başkasına muhtaç

⁶⁷ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/11; Türcan, "Boşanma Halinde Kadına Tanınan Mali Haklar", 560.

⁶⁸ el-Bakara 2/236.

⁶⁹ el-Ahzab 33/49.

⁷⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2/449; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/116; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, 10/3; Mansûr b. Yûnus b. Şalâhuddîn b. Hâsen el-Hanbelî el-Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kınâ' 'an Metni'l-İknâ'* (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 5/157-158; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/143; Zeydan, *Kadın ve Aile Fıkhi Ansiklopedisi*, 8/503.

⁷¹ el-Ahzab 33/28.

⁷² el-Bakara 2/241.

⁷³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2/449; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/116; Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kınâ' 'an Metni'l-İknâ'*, 5/157-158; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/143.

⁷⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, 10/3; Ebû Hamîd Muhammed el-Gazzâlî, *el-vasit fi'l-mezheb* (Kahire: Dâru's-selâm, 1417), 5/268; Şirbîni, *Muğni'l-Muhtac*, 4/398; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/143.

⁷⁵ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 8/277.

⁷⁶ Şirbîni, *Muğni'l-Muhtac*, 4/398.

⁷⁷ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/425.

⁷⁸ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/428.

⁷⁹ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/441; Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslami ve edilletühü*, 10/7314; Faruk Aydın, *İslam Hukukunda Hidane (Çocuk Bakımı ve Himayesi)*, (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 55.

⁸⁰ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/426.

⁸¹ Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslami ve edilletühü*, 10/7315; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/441.

olmadan kendi başına yerine getireceği zamana kadar devam eden süreli bir haktır.⁸² Hidâne sorumluluğunun sona ermesiyle buna bağlı olarak ödenen ücrette ortadan kalkmaktadır.

İslam hukukunda emzirme ücretinin de babaya ait olduğu “*Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler, onların yiyecek ve gıyceklerini sağlamak da babanın borcudur.*”⁸³ ayeti ile ifade edilmektedir. Bu ayet evli, iddet bekleyen ve iddetini tamamlamış tüm kadınları kapsamaktadır. Bu sebeple iddeti sona ermiş kadınların evlilik nafakası hakkı ortadan kalksa da babanın çocuğun emzirilmesi için annesine süt nafakası ödemesi gerekmektedir.⁸⁴ Nitekim “*O kadınları, durumunuza uygun olarak kendi oturduğunuz yerde oturtun ve onların imkânlarını daraltmak yoluyla kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer gebe iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını karşılayın. Sizin hesabınıza (çocuğunuzu) emzirirlerse onlara karşılığını ödeyin ve aranızda güzelce konuşup anlaşın. Anlaşmakta zorlanırsanız bu durumda o erkeğin hesabına başka bir kadın emzirecektir.*”⁸⁵ ayeti gereğince boşanmış kadının çocuğunu emzirme sorumluluğu olmamakla birlikte çocuğunu ücretsiz emzirebileceği gibi emzirme ücreti de talep edilmektedir. Boşanan annenin çocuğunu emzirmemesi durumunda baba çocuğunun emzirilmesi için ücreti karşılığında başka bir kadınla da anlaşabilmektedir.⁸⁶

1.2.4. SÜKNÂ

Kadının mesken hakkı da gıda ve giyim gibi nafakanın bir parçasıdır.⁸⁷ Bu nedenle hem evlilik halinde hem de iddet döneminde koca, karısının barınma ihtiyacını karşılamakla mükelleftir. “*O kadınları, durumunuza uygun olarak kendi oturduğunuz yerde oturtun ve onların imkânlarını daraltmak yoluyla kendilerine zarar vermeye kalkışmayın.*”⁸⁸ ve “*Apaçık bir hayâsızlık yapmış olmadıkça onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar.*”⁸⁹ ayetleri kadının mesken hakkının dayanaklarıdır. “*Zevce, kendi menzilini zevcine icar ederek kendisi de birlikte oturabilir. Ve zevc, zevcesi dahi birlikte oturduğundan dolayı kira vermekten imtina edemez.*”⁹⁰ maddesi de mesken temininin kocanın sorumluluğunda olduğunu göstermektedir. Evlilik halinde kadının konut ihtiyacının giderilmesi evlilik nafakasının ayrılmaz parçası iken iddet döneminde kadının barınacağı ev ve diğer nafaka kalemlerinin ayrı değerlendirilmesi söz konusudur. Nitekim kadın ayrılığın meydana geliş şekline bağlı olarak nâşize hükmünde değerlendirilip iddet nafakasından mahrum olmasına rağmen barınma hakkına sahip olabilmektedir. Bunun sebebi süknânın Allah hakkı olarak kabul edilmesindedir.⁹¹ Bazı durumlarda iddet nafakası düşmesine rağmen barınma hakkının devam etmesi İslam hukukunda kadının iddet süresi boyunca mesken güvenliğinin sağlandığını göstermektedir.⁹² Boşanmanın ardından belirli bir süre daha kadının barınma ihtiyacının giderilmesi kocanın sorumluluğuna verilmiştir.

1.2.5. BOŞANMA TAZMİNATI

Tazmin (damân) İslam hukukunda geniş anlamda kişinin verdiği zarara karşılık malî yükümlülüğünü⁹³ ifade ederken maddi tazmin kişinin mal varlığına veya bedenine haksız olarak verilen zararın giderilmesi⁹⁴, manevi tazmin de “malvarlığı dışında, kişilik hakları ile ruh ve beden bütünlüğünün ihlâli neticesinde meydana gelen manevî zararın giderilmesi için, zarar görenin

⁸² Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 4/62; Mehmet Selim Aslan, *İslam Aile Hukuku* (Bursa: Emin Yayınları, 2019), 274-275.

⁸³ el-Bakara 2/233.

⁸⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 4/44.

⁸⁵ et-Talak 65/6.

⁸⁶ Halil İbrahim Acar, *İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 68; Ali Bardakoğlu, “Hidâne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/470.

⁸⁷ Erbay, *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası*, 16-17.

⁸⁸ et-Talak 65/6.

⁸⁹ et-Talak 65/1.

⁹⁰ *Nafaka Kanunu*, md. 284.

⁹¹ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, 5/315.

⁹² Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2018), 474.

⁹³ Hamza Aktan, “Damân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/450; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 551.

⁹⁴ Abdullah Benli, *İslam Hukukunda Manevi Tazminat* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997), 34.

çektığı acıları dindirmek, bozulan rûhî düzenini dengelemek maksadıyla mağdurun tatmin edilmesi"⁹⁵ şeklinde tanımlanmıştır.

İslam hukukunun ilk dönemlerinde her ne kadar maddi ve manevi zarar ayrımı olmayıp genel anlamda zarar ve zararın tazmininden bahsedilmekle birlikte ayetlerde hem maddi hem de manevi zararı içeren ifadeler bulunmaktadır. Nitekim Kur'an'da "Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık."⁹⁶ ayetiyle insanın saygın bir varlık olduğunu ortaya konmakta ve "Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin. Biriniz diğerinizi aşağılamayın, birbirinize kötü ad takmayın."⁹⁷, "Onlar size incitmekten başka zarar veremezler."⁹⁸, "Hak etmedikleri halde mümin erkek ve mümin kadınları incitenler bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir."⁹⁹, "İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin."¹⁰⁰ ayetleriyle de alay, aşağılama, kötü lakap takma, incitme, iftira gibi insanın saygınlığını zedeleyen manevi zararlar yasaklanmaktadır. Hz. Peygamber de "Her kim sarımsak veya soğan yemişse bizden -ya da mescidimizden- uzak dursun ve evinde otursun."¹⁰¹ buyurarak soğan, sarımsak gibi şeylerin sebep olduğu kokularla bile insanların rahatsız edilmemesini istemiştir.¹⁰² Kur'an'da insan saygınlığına yönelik suçları işleyenler uhrevî yaptırımlarla uyarılırken manevî zarar kabul edilen kazf suçuna maddi ceza tayin edilmesi¹⁰³ sövme ve hakaret gibi kişilik haklarına yönelik manevi zararların tazir cezası ile cezalandırılabilmesinin¹⁰⁴ kabulü İslam hukukunda manevi zararların giderilmesinin gerektiğini göstermektedir.

İslam'ın adalet anlayışının ve "Zarar ve mukâbele bi'z-zarar yoktur."¹⁰⁵, "Zarar izâle olunur."¹⁰⁶ ve "Zarar bikaderi'l imkân def olunur."¹⁰⁷ gibi zarara ilişkin külli kaideler gereğince manevi zararların tazmin yoluyla onarılması gereklidir.¹⁰⁸ Manevi zararların tazmini manevi zarara yol açan olayların meydana gelişini azaltmak, zedelenen şeref ve haysiyeti onarmak, ruhi acıları dindirmek gibi birçok hikmeti barındırmaktadır. Bu nedenle tazminin farklı şekillerde uygulanması mümkündür. Bu tazmin yollarından biri de manevi zararların maddi bedellerle telafi edilmesidir ki İslam hukuku açısından da bazı meselelerde bu esas kabul edilmektedir.¹⁰⁹ Nitekim bir rivayete göre Hz. Ali'nin diyetlerini ödemek üzere gittiği kavmin kadın ve çocuklarının atların hareketinden korkmasına karşılık onlara bir şeyler verdiği daha sonra yanında kalan bazı malları da kadın ve çocuklarını korkuttukları için kavme verdiği nakledilir. Atların verdiği korku manevi zarar buna bağlı sunulanlar da tazminat olarak değerlendirilmiştir.¹¹⁰

Hanefî mezhebinde mevcut bir görüşe göre vücut bütünlüğüne yönelik müessir fiil neticesinde vücutta meydana gelen yaralanmalarda iyileşme gerçekleşip iz kalmasa dahi çekilen acıya karşılık "erş-i elem"¹¹¹ adında tazminat gerekeceği bu tazminatında "hükümet-i adl" adıyla

⁹⁵ Benli, *İslam Hukukunda Manevi Tazminat*, 74.

⁹⁶ el-İsrâ 17/70.

⁹⁷ el-Hucurat 49/11.

⁹⁸ Âl-i İmrân 3/111.

⁹⁹ el-Ahzâb 33/58.

¹⁰⁰ en-Nûr 24/4.

¹⁰¹ Buhârî, "İ'tisâm", 24; Ebû'l-Hüseynel-Kuşeyrî Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Mesâcid", 73.

¹⁰² Benli, *İslam Hukukunda Manevi Tazminat*, 15-17, 56, 59, 115.

¹⁰³ Benli, *İslam Hukukunda Manevi Tazminat*, 108.

¹⁰⁴ Benli, *İslam Hukukunda Manevi Tazminat*, 135-138.

¹⁰⁵ Mecelle, *Mecelle-i Ahkam-ı Adliye*, nşr. Ali Himmet Berki (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1982), md. 19.

¹⁰⁶ Mecelle, md. 20.

¹⁰⁷ Mecelle, md. 31.

¹⁰⁸ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 8/272.

¹⁰⁹ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 8/274-275.

¹¹⁰ Ebû'l-Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Fâ'ik fi garîbi'l-hadis*, (Lübnan: Daru'l-Ma'rife, 1971), 4/81; Benli, *İslam Hukukunda Manevi Tazminat*, 168.

¹¹¹ Erş-i Elem: İslâm ceza hukukunda şahıs aleyhine işlenen ve ölümle sonuçlanmayan yaralama ve sakat bırakmalarda mağdura ödenmesi gereken malî karşılığı ifade etmektedir. Ali Şafak, "Erş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

hakim tarafından takdir edileceği¹¹² belirtilmiştir. Söz konusu bu görüş bazı kaynaklarda Ebu Yusuf'a nispet edilmekle birlikte¹¹³ Serahsî bu görüşün İmam Muhammed'e ait olduğunu ifade etmektedir.¹¹⁴ Bu görüşü Şâfiîlerden Remlî¹¹⁵ benimserken erş-i elem hakkındaki bu görüşler manevi tazminat anlayışının İslam hukukunda varlığını ve hükümet-i elem yoluyla mali olarak ödenebileceğini göstermektedir.¹¹⁶

Bu görüşlerden hareketle günümüzde bazı İslam hukukçuları boşanmadan dolayı kadının uğrayacağı manevi zararların karşılığı olarak manevi tazminat ödemesinin yapılabileceğini söylerken¹¹⁷ bazıları da tazminatla ilgili hükümlere bütüncül olarak bakıldığında, kadının kocasından mehir dışında boşanma tazminatı talep edebilmesinin önünde dini ve hukuki bir engelin bulunmadığını,¹¹⁸ ilk dönem İslam hukukçularının, boşanma tazminatı fikrine sahip olduğunu ve boşanmada kusurlu olan eşin kusursuz olan eşe mali bir ödemede bulunmasını meşru gördüklerini belirterek boşanan kadına, boşanma tazminatı ödenebileceğini ifade etmişlerdir.¹¹⁹

Boşanma tazminatı hususunda Hüseyin Hatemi de boşanma sonrasında kadının boşanma tazminatı adıyla evlilik süresine göre mali destek alabileceğini belirterek "1-3 yıla kadar süren evliliklerde 1/20, 3-8 yıl süren evliliklerde 3/20, 20 yıldan fazla süren evliliklerde 4/20 oranında erkeğin bütün mal varlığında kadına boşanma tazminatı tanınmalı, katkı payı ve haksız fiil tazminatı dışında bütün diğer talepler kaldırılmalıdır. Erkek hiç kusursuz ve kadında refah halinde ise kadına boşanma tazminatı ödenmemeli, kadının kusurlu sayıldığı hallerde tazminat 1/10 azaltılmalıdır"¹²⁰ demektedir. Nihat Dalgın da, "kadının kendi kusuru dışında boşanma kararı alındığında, kadının bu nedenle uğrayacağı ekonomik zarar dikkate alınarak, bunların telafisine yardımcı olmak amacıyla, kocanın makul bir maddi tazminat ödemesine hükmedilmesi"¹²¹ gerektiğini ifade etmektedir.

Buna göre boşanmada kadın, boşanma nedeniyle zarara uğradığı iddiasında bulunur da bu husus mahkemece tespit edilirse kocanın boşanma tazminatı ödemesine hükmedilebilir. Bu durumda boşanma tazminatı, İslam hukukunda maddi ve manevi tazminin karşılığı olmaktadır. Nitekim Ömer Nasuhi Bilmen erkeğin zifaktan evvel veya sonra kadını boşaması durumunda boşanma sebebiyle kadının uğrayacağı maddi ve manevi zararların tamiri için müt'a veya mehir adıyla tazminat vermesinin zorunlu olduğunu ifade etmiştir.¹²²

2. İDDET SONRASI BOŞANMA NAFKASI

İslam hukukunda iddet sonrası dönemde nafaka hakkının olmadığı hususunda genel kabul bulunmakla birlikte Türk Medeni Kanunu'nda "*Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan malî gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Nafaka yükümlüsünün kusuru aranmaz.*"¹²³ hükmü yer almaktadır. Bu hükmün İslam hukuku açısından uygulanabilirliği sorgulanmaktadır. Çünkü Medeni kanun boşanmanın ardından belirli şartların varlığı halinde nafaka hakkını "*yoksulluğa düşecek taraf*" ifadesi ile kadın veya erkek ayrımı yapmaksızın yoksul tarafa yüklemekte, "*kusuru daha ağır olmamak koşuluyla*"

¹¹² Hükümet-i Adl: "Şahısların vücut bütünlüğüne karşı işlenen ve cisimde sabit eser bırakan, organ ve fonksiyonları kısmen yok eden, daha genel bir ifadeyle beden bütünlüğünü ve sağlığını bozan taksirli müessir fiillerde mağdura ödenecek tazminat miktarının hâkim tarafından belirlenmesini ve bu tazminatı ifade eder." Şamil Dağcı, "Hükümet-i Adl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/463.

¹¹³ Muhammed Emin İbn Âbidîn, *Haşiyetü Reddül-Muhtar ale'd-dürri'l-muhtar*, (Beyrut: Darul-Fikir, 1966), 6/586; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 8/805-806; Dağcı, "Hükümet-i Adl", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 18/464.

¹¹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 26/81.

¹¹⁵ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza er-Remli, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc* (Beyrut: Darul-Fikir, 1984), 7/325.

¹¹⁶ Benli, *İslam Hukukunda Manevi Tazminat*, 260; Ahmet Ekşi, "İslam Hukukunda Bir Manevi Tazminat Türü Olarak Hükümetü'l-Elem", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 21, (2013), 228-229.

¹¹⁷ Kahveci, "Boşanma Sonrası Manevi Tazminat", 108-109.

¹¹⁸ Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat", 52-53.

¹¹⁹ Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat", 67-68.

¹²⁰ Hüseyin Hatemi, *Aile Hukuku*, (İstanbul: Onikilevha Yayıncılık, 2019), 137.

¹²¹ Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat" 63.

¹²² Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 8/277.

¹²³ Türk Medeni Kanunu (TMK), *Resmî Gazete* 24607 (08 Aralık 2001), Kanun No. 4721, md. 175.

hükmüyle nafaka hakkını daha az kusurlu olma şartına, “süresiz”lik ifadesiyle de bu hakkın belli şartlar dahilinde ölünceye kadar devam edeceğini hükme bağlamaktadır. Halbuki İslam hukukunda evlilik nafakası, kocanın sorumluluğunda olup iddet bitimi ile sona ererek sınırlı bir zaman dilimini kapsamakta ve nafaka hakkında kusur kıyaslaması yapılmamaktadır. Bu nedenle İslam hukukunda süresiz nafaka hükmü bulunmadığı gibi kadına koca için nafaka ödeme sorumluluğu da yükletilmemektedir.

İslam hukukunda “Annelerin normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olan babaya aittir.”¹²⁴ ayeti ve “Kadınların sizin üzerinizde maruf ölçüde yiyecek ve yiyecek hakları vardır.”¹²⁵ hadisi doğrultusunda evlilik nafakası kocaya yükletilmektedir. Medeni kanunda ise nafaka alma hakkı kadın-erkek ayrımı yapılmaksızın yoksulluğa düşen tarafa verilmektedir.

Medeni kanuna göre nafaka alacaklısının nafaka yükümlüsüne nispeten daha ağır kusurlu olmaması gerekmektedir. Kanun kadın erkek ayrımı yapmaksızın nafakayı daha ağır kusurlu tarafa yüklemektedir. Kusur meselesi İslam hukukunda da dikkate alınan ve nafakaya tesir eden bir unsur olmakla birlikte Medeni hukukta olduğu gibi taraflar kusur açısından kıyaslanmamaktadır.

2.1. TMK VE BATI HUKUKUNDA BOŞANMA NAFAKASI

Türk Medeni Kanunu’nun 185. maddesinin, “Eşler birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar.”¹²⁶ hükmü eşlere evlilik süresince birbirlerine bakma yükümlülüğü getirmektedir. Boşanma veya ayrılık davası açılması durumunda TMK’nın 169. maddesinin “Boşanma veya ayrılık davası açılınca hâkim, davanın devamı süresince gerekli olan, özellikle eşlerin barınmasına, geçimine, eşlerin mallarının yönetimine ve çocukların bakım ve korunmasına ilişkin geçici önlemleri re’sen alır.”¹²⁷ hükmü gereği boşanma davası kesinleşinceye kadar hakim eşler arasında “tedbir nafakası”na¹²⁸ karar verebilmektedir. Boşanmanın gerçekleşmesi durumunda da TMK’nın 175. maddesinin “Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan malî gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir.” hükmüne göre “boşanma nafakası” yükümlülüğü ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşım aileyi koruma görevini önce bireylere, sonra da devlete yüklemektedir. Halbuki Anayasa’nın 5.maddesi birey veya toplumun huzurunu ve mutluluğunu sağlamak görevini öncelikle devlete yüklemekte iken aile hukukunda kanun koyucu devletin bu görevini bireye yüklemektedir.¹²⁹

Türk aile hukukunda evlilik süresince geçimi birlikte sağlama borcu altında olan eşler, aralarındaki evlilik bağı hukuken sona erdikten sonra da çeşitli koşulların gerçekleşmesiyle yardım yükümlülüğü altında tutulmaktadır. Modern hukukta evlilik bağı çözüldükten sonra eşlerin birbirlerine nafaka ödemekle yükümlü tutulması hususunda iki farklı ilke bulunmaktadır. Bunlardan ilki olan “evlilik sonrası dayanışma ilkesi” evlilik bağı çözüldükten sonra bile eşlerin birbirlerine karşı yardım yükümlülüğünün devam etmesi düşüncesini esas almaktadır. İkincisi ise her eşin kendi geçimini sağlaması yani “kişisel sorumluluk/clean break” ilkesi olup Amerikan ve Batı hukuklarında çokça görülen her eşin kendi geçimini sağlaması esasına dayanmaktadır. Bu ilkeye göre, evliliğin sona ermesi üzerine her eş kendi geçimini sağlamalıdır. TMK sisteminde ağırlıklı olarak ilk ilkenin benimsendiği söylenebilir.¹³⁰ Bu sebeple Türk aile hukukunda boşanma sonrasında tarafların birbirlerini ekonomik açıdan desteklemesi istenmektedir.¹³¹ Evlilik sonrası dayanışma ilkesini önceleyen TMK’ya göre eşlerin evlilik süresince evliliğin doğal sonucu olarak

¹²⁴ el-Bakara 2/233.

¹²⁵ Ebû Dâvûd, “Menasik”, 56; İbn Mace, “Menasik”, 84.

¹²⁶ TMK, md. 185.

¹²⁷ TMK md. 169.

¹²⁸ Ahmet Kalender, *Türk Aile Hukukunda Boşanma Nafakası* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2021), 16-17.

¹²⁹ Kalender, *Türk Aile Hukukunda Boşanma Nafakası*, 12-13.

¹³⁰ Kalender, *Türk Aile Hukukunda Boşanma Nafakası*, 14-15.

¹³¹ Kalender, *Türk Aile Hukukunda Boşanma Nafakası*, 1-2.

birbirlerine yardımcı olmaları¹³² ve dayanışma içerisinde bulunmaları gerekirken bunu başaramayan eşlere dayanışma ilkesi gereği boşanma durumunda yoksulluk nafkasına hükmedilmesi Türk Medeni Kanunu'nun paradoksu olarak görülebilir.

Yoksulluk nafkası ilk defa 1926 tarihli ve 743 sayılı eski Medeni Kanununun 144. maddesi ile "bir sene müddetle" düzenlenmiş iken bir yıllık sürenin hakkaniyetli olmadığı ve amacı ile bağdaşmadığı şeklindeki itirazların¹³³ ardından bu madde 1988 yılında 3444 sayılı değişiklik kanunu ile "süresiz olarak nafaka isteyebilir" şeklinde değiştirilmiştir. Süresiz nafaka hükmü 2001 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe giren 4721 sayılı TMK'nın 175. maddesinde "Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan malî gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir." şeklinde korunmuştur. TMK'da yer alan bu hüküm de hakkaniyetli olmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Hatta 2011 yılında Kestel Asliye Hukuk Mahkemesi TMK'nın 175. maddesinde, nafaka yükümlülüğü ölçütlerinin belirlenmediği, hakkaniyete aykırı sonuçlar doğurabileceği ve Anayasanın insan hakları, kadın-erkek eşitliği, ailenin korunması ilkelerine aykırı olduğu gerekçesiyle¹³⁴ "süresiz nafaka" hükmünün iptali için Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunmuş ancak Anayasa Mahkemesi başvuruyu, yoksulluk nafkasının özünde evlilik birliğinde geçerli olan dayanışma ve yardımlaşma yükümlülüğünün boşanmadan sonra da kısmen devamını sağlayan sosyal dayanışma yaklaşımı nedeniyle sosyal hukuk devleti ilkesinin gereği olduğu gerekçesiyle reddetmiştir.¹³⁵

Süresiz nafaka hükmü sosyal dayanışma düşüncesiyle bir tarafın geçiminin mahkeme kararıyla süresiz şekilde diğer tarafın üstlenmesi¹³⁶ sonucunu doğurarak ayrıldığı eşiyile uzun süre bağlılığını devam ettirmesine neden olmaktadır. Halbuki batı hukukunda "clean break/kişisel sorumluluk" ilkesi gereği boşanan eşler arasındaki her türlü ilişkinin en kısa zamanda sona erdirilerek eşlerin birbirlerinden bağımsız hayatlarına devam etmesi ve geçimlerini kişisel olarak karşılamaları amaçlanmaktadır.¹³⁷ Ayrıca TMK'nın "Ana ve babanın bakım borcu, çocuğun ergin olmasına kadar devam eder. Çocuk ergin olduğu halde eğitimi devam ediyorsa, ana ve baba durum ve koşullara göre kendilerinden beklenebilecek ölçüde olmak üzere, eğitimi sona erinceye kadar çocuğa bakmakla yükümlüdürler."¹³⁸ maddesine göre çocuğun bakım sorumluluğu reşitliğe ve çocuğun eğitimi söz konusu olduğunda eğitimin sona ermesine bağlı olarak ortadan kalkmaktadır. Kanundaki kişilerin kendi öz çocuğu için konulmuş bu kayıtlar göz önüne alındığında kişinin çocuğuna karşı nafaka sorumluluğu bile belli zaman dilimini kapsamaya karşılık ayrılan eşler için süresiz nafaka uygulaması eski eşi çocuğa nispetle daha ayrıcalıklı hale getirmektedir. Buna göre nafaka ödeme yükümlülüğü bulunan tarafın aralarında hukuki bağın kalmamasına rağmen eski eşine süresiz şekilde nafaka ödemesi de makul görülmemektedir.¹³⁹

TMK'ya göre nafaka, "Nafaka, alacaklı tarafın yeniden evlenmesi veya evlenme olmaksızın fiilen evliymiş gibi yaşaması, yoksulluğun ortadan kalkması ya da haysiyetsiz hayat sürmesi halinde mahkeme kararıyla kaldırılır."¹⁴⁰ maddesinde sayılan durumlarda sona ermektedir. Ancak nafaka alan kişiler süresiz nafakanın kesilmemesi için sigortasız çalışmaya veya yeni bir evlilik kurmamaya yönelebilmekte¹⁴¹ iken nafaka ödeyen eş de yeni bir evlilik yapması durumunda hem önceki eşin nafakasını hem de yeni kurduğu yuvanın geçimini sağlaması gerekeceğinden maddi ve manevi açıdan sıkıntıya düşebilmektedir.¹⁴²

¹³² TMK, md. 185.

¹³³ Emrah Kulaklı, "Yoksulluk Nafkası ve Yoksulluk Nafkasının Süresi Bağlamında Bir Mukayeseli Hukuk İncelemesi", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/2, (2018), 252.

¹³⁴ Kulaklı, "Yoksulluk Nafkasının Süresi", 252.

¹³⁵ Anayasa Mahkemesi (AYM) K. 2012/72 (26 Haziran 2012); Kulaklı, "Yoksulluk Nafkasının Süresi", 253.

¹³⁶ Mustafa Şahin, "Türk- İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafkasının) Şartları (TMK m. 175 – ZGB m. 125)", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 21/3, (2017), 86.

¹³⁷ Kulaklı, "Yoksulluk Nafkasının Süresi", 261-262.

¹³⁸ TMK, md. 328.

¹³⁹ Tekin, *Boşanma Sonrası Kadının Mali Hakları*, 136-137.

¹⁴⁰ TMK, md. 176.

¹⁴¹ Tekin, *Boşanma Sonrası Kadının Mali Hakları*, 146-148.

¹⁴² Uyanık, "Evlilik ve Boşanma Nafkası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", 82.

Batı hukukunda yoksulluk nafakasının miktarı ve süresi tespit edilirken belirli kriterler esas alınmıştır. Bunlardan biri evliliğin ne kadar sürdüğüdür.¹⁴³ TMK'da ise evlilik süresi hiç dikkate alınmamaktadır.¹⁴⁴ Bu durumda fiili olarak bir gün bile evli kalan kişi için süresiz nafakaya hükmedilmesiyle ortaya çıkan orantısızlık nedeniyle de süresiz nafaka uygulaması eleştirilmektedir.¹⁴⁵

Türk Medeni Kanunu'nda nafakanın miktarını tespitinde dikkate alınan noktalar olmakla birlikte "süresiz nafaka uygulaması" gereği hâkimin belirli ölçütleri esas alarak nafakanın süresine ilişkin karar verme imkanı bulunmamaktadır. Halbuki medeni hukukta temel aldığımız İsviçre'de yoksulluk nafakasının miktarı ve süresi hususunda "evlilik süresince eşlerin yükümlülük paylaşımı, evlilik süresi, evlilik süresinde yaşam standardı, eşlerin yaşı ve sağlığı, eşlerin gelir ve malvarlığı, müşterek çocukların bakımının kapsamı ve süresi, eşlerin mesleki eğitim ve istihdam beklentileri ile çalışma hayatına yeniden uyum sağlamalarının olası maliyeti ve Federal yaşlılık beklentisi, sigorta hakları, emeklilik primi gelirleri dahil olmak üzere mesleki veya diğer özel ya da devlet kaynaklı gelirleri"¹⁴⁶ şeklinde birtakım kriterler belirlenmiştir. Almanya ve Fransa gibi ülkelerde de eşlerin yaşı, evliliğin süresi, çalışma durumu, ruhsal ve fiziksel hali, mesleki nitelikleri gibi hususlar nafakanın belirlenmesinde ölçüt kabul edilmiştir.¹⁴⁷ Buna göre Batı hukukunda nafakanın süresi konusunda sınırlamalar söz konusudur. Nafakanın Fransa'da toptan ödenmesi esas olmakla birlikte dönemsel ödenmesi gereken durumda da süre sekiz yıl ile kayıtlanmıştır. Hollanda'da nafaka yükümlülüğü duruma göre evlilik süresinden fazla olmazken genel hüküm açısından azami olarak on iki yılı geçememektedir. Belçika'da da nafaka evlilik süresinden fazla olamamaktadır. İngiltere ve Almanya'da ise kural olarak nafaka bulunmamakla birlikte bazı şartlar dahilinde en kısa sürede bitecek şekilde nafaka ödemesine hükmedilebilmektedir.¹⁴⁸

TMK'de yer alan süresiz nafaka hükmünün herhangi bir ölçütü bulunmamaktadır. Ölçütsüz ve süresiz nafaka uygulaması adalet, hakkaniyet ve sosyal devlet anlayışına aykırılık gibi nedenlerle birçok hukukçu tarafından eleştirilmiş ve belli bir süreyle sınırlandırılması gerektiği ifade edilmiştir.¹⁴⁹ Ancak belirli şartlara bağlı olarak eski eşe "katkı" adıyla hayata uyum sağlaması için makul bir süre maddi destek verilmesi¹⁵⁰ hakkaniyet açısından daha uygun olduğu ifade edilmektedir.

2.2. İSLAM HUKUKUNDA BOŞANMA SONRASI NAFKA

İslam hukukunda iddet sonrasında erkekle kadın arasındaki ilişkinin tamamen bittiği onların birbirlerine yabancı kişiler hükmünde olduğu bu sebeple kadının nafaka hakkının olmadığı ancak küçük çocuk varsa hidâne ve süt emzirme ücreti ve buna bağlı olarak süknâ hakkının olabileceği kabul edilmektedir. Evlilik nafakası karı-koca olma ve ihtibas hakkı nedeniyle var olan bir sorumluluk olduğundan evlilik ilişkisinin kesilmesiyle sona ermektedir. Ancak kadının evlilik nedeniyle evine bağlı bir hayat sürmesi, çocuklarının bakımı, evin idaresi ve kocasına destek gibi vazifeleri nedeniyle boşandığında kendine yeni bir hayat düzeni oluşturmakta erkeğe nazaran daha kısıtlı olanaklara sahip olmaktadır. Toplum nezdinde boşanmış kadın olmanın getireceği incinme de kadının toplumsal statüsünde manevi eziyete sebep olabilmektedir.¹⁵¹ Genç bir kadının çalışma ve eğitim gibi olanaklarının daha fazla olması nedeniyle kendine yeni hayat kurması kolay olabilirken, evlilik nedeniyle bu imkanlardan yararlanamayan veya yıllarca evli kalmış bir kadının önceki imkanları yeniden elde etmesi ve yıllar sonra yeni bir hayat kurması erkek kadar kolay olamamaktadır.

¹⁴³ Seda Baş-Nisa Özcan, "Yoksulluk Nafakasında Süre Sorununun Anayasal ve Medeni Hukuk Boyutuyla Tartışılması ve Bir Öneri Olarak Boşanma Tazminatı", *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 4/1, (2022), 343.

¹⁴⁴ Şahin, "Türk- İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkı", 94.

¹⁴⁵ Tekin, *Boşanma Sonrası Kadının Mali Hakları*, 135-136.

¹⁴⁶ İsviçre Medeni Kanunu (ZGB), (10 Aralık 1907) ZGB Art. 125/2.

¹⁴⁷ Kulaklı, "Yoksulluk Nafakasının Süresi", 255-259; Baş-Özcan, "Yoksulluk Nafakasında Süre Sorununu ve Bir Öneri Olarak Boşanma Tazminatı", 343.

¹⁴⁸ Kulaklı, "Yoksulluk Nafakasının Süresi", 258-261.

¹⁴⁹ Şahin, "Türk- İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkı", 104; Kulaklı, "Yoksulluk Nafakasının Süresi", 265; Kürşad Yağcı, "Yoksulluk Nafakasında "Süresizlik" Sorunu", *İstanbul Hukuk Mecmuası* 76(1) 2018, 355.

¹⁵⁰ Şahin, "Türk- İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkı", 86.

¹⁵¹ Kahveci, "Boşanma Sonrası Manevi Tazminat", 108-109.

Bir kısım İslam hukukçuları boşanmayı çoğunlukla kadın için ruhi eziyet ve incitme olarak değerlendirerek kadının boşanmayla maruz kaldığı maddi veya manevi zararların tamiri için müt'a¹⁵² ödenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Nitekim Hanefilerden Kâsânî (ö. 587)¹⁵³ ve Mâlikîler'den Nefravî (ö. 1126)¹⁵⁴ müt'anın, ayrılığın meydana getirdiği üzüntü ve eziyeti gidermek ve kalbi hoşnut etmek amacıyla verildiğini belirtirken Şâfiîlerden Gazzâlî de (ö. 505)¹⁵⁵ nikahın feshiyle ilgili örnekte aynı görüşü ifade etmektedir.¹⁵⁶ Kur'an-ı Kerim'in, "Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır. Ancak kadının, ya da nikah bağı elinde bulunanın (kocanın, paylarından) vazgeçmesi başka. Bununla birlikte (ey erkekler), sizin vazgeçmeniz takvaya (Allah'a karşı gelmekten sakınmaya) daha yakındır. Aranızda iyilik yapmayı da unutmayın."¹⁵⁷ ayetinde zifaktan önceki boşanmalarda kocaya mehrin yarısı yerine tamamının verilmesinin tavsiye edilmesi de boşanma sonrasında kadına mali desteğin sağlanması gerektiğini göstermektedir.

Yine "Boşanmış kadınların örfe göre geçimlerinin sağlanması onların hakkıdır. Bu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir borçtur."¹⁵⁸ ayeti kocanın belirli bir müddet hayatı paylaştığı kadına, vicdan borcu olarak mehir haricinde ödeyeceği bir boşanma bedeli olduğu şeklinde yorumlandığı gibi¹⁵⁹ kocanın mali durumuna ve zamanın sosyal şartlarına bağlı olarak boşanmada kusursuz olan kadınlara yeniden evlenmelerine kadar nafaka ödenmesi gerektiği şeklinde de yorumlanmıştır.¹⁶⁰

Bu hususta İslam'da nafaka uygulamasının evlilik ve iddet dönemiyle sınırlandırılmasının örfi karakter taşıdığı bu sebeple içtihadı açık olduğu¹⁶¹ ve ülkemizde kadının kazanca doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunmasına bağlı olarak kocasının elde ettiği zenginlikten mahrum bırakılmaması gerektiğine¹⁶² dair değerlendirmeler söz konusu olduğundan boşanma sonrasında süresiz nafakanın makul süre ile sınırlandırılarak kadına nafaka ödemesi yapılabileceği de bazı akademisyenler tarafından ifade edilmiştir.¹⁶³

Ayrıca evlenme, boşanma, süt emzirme, nafaka gibi aile hukuku alanındaki uygulamalarda kültürlerin etkisinin olduğu görülmektedir. Bu sebeple kadının mali haklarıyla ilgili hususlarda dönemin ekonomik, sosyal ve kültürel şartlarının göz ardı edilmemesi gerekmektedir.¹⁶⁴ Mesela, klasik fıkıh literatürümüzde mehir ödemesi yapılan boşamalar dahil her türlü boşamada kadına müt'a ödenmesinin müstehap olduğu nakledilmesine rağmen günümüz toplumlarında müt'a ödemesi gündeme gelmemektedir. Bazı toplumlarda boşanan kadının iddet bitiminde rahatlıkla yeni evlilikler kurması normal görülürken bazılarında ise hoş karşılanmayabilmektedir. Bu nedenle toplumun gelenek, görenek ve uygulamaları dikkate alınarak boşanmış kadına belli şartlarda kamu otoritesi tarafından maslahat çerçevesinde "boşanma nafakası" adıyla mali bir ödeme yapılmasına hükmedilmesinin dinin temel hükümlerine aykırı olmadığı söylenebilir.

İslam hukukunda kamu otoritesinin, hakkında emir veya nehiy şeklinde kesin hüküm bulunmayan mubah konularda kamu yararı gereği emretme veya yasaklama yetkisinin bulunduğu kabul edilmektedir.¹⁶⁵ Bu bağlamda Hz. Ömer'in Ehli-i kitap kadınlarıyla evlenilmesini yasaklaması, bir defada üç kere boşanmayı üç talak sayması, müellefe-i kulûb'a zekat vermemesi

¹⁵² Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 8/277.

¹⁵³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 4/29.

¹⁵⁴ Ahmed b. Ğanim Şihabu'd-din en-Nefravî, *el-Fevakihu Devani Şerhu Risaleti İbn Ebi Zeyd el Kayravani*, (Beirut: Daru'l-Fikir, 1995), 2/36.

¹⁵⁵ Gazzâlî, *el-vasit*, 5/269.

¹⁵⁶ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 8/277; Tanrıverdi, "İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Müt'a)", 452-453.

¹⁵⁷ el-Bakara 2/237.

¹⁵⁸ el-Bakara 2/241.

¹⁵⁹ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020), 1/380.

¹⁶⁰ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2015), 124.

¹⁶¹ Erbaş, "Boşanma Örneğinde Dini Ahkâmın Kur'an ve Sünnet Işığında Güncellenmesi", 42, 44.

¹⁶² Menderes Gürkan, "Boşanma Halinde Kadına Tanınan Mali Haklar-Müzakere-" *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-V* (Afyon: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 577.

¹⁶³ Uyanık, "Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", 83; Emine Gümüş Böke, "İslâm Hukuku Açısından Kadının İddet Nafakası", *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (Aralık 2020), 111.

¹⁶⁴ Erbaş, "Boşanma Örneğinde Dini Ahkâmın Kur'an ve Sünnet Işığında Güncellenmesi", 43-44.

¹⁶⁵ Zeynüddin b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nûceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmi, ts.), 5/11. *Aile Hukuk Kararnamesi, Esbâb-ı Mûcibe Lâyihası/Nikâh-ı Mükreh*, 89.

ve sevad arazisini ganimet mal olarak dağıtmaması, Osmanlı'da ise birden fazla evlenmenin şarta bağlanması ve küçüklerin velileri tarafından evlendirilmelerinin yasaklanması¹⁶⁶ gibi örnekler bu yetkiye dayanarak yapılan uygulamalar olmuştur. Bu örneklerde olduğu gibi boşanma sonrasında kadına nafaka vermeyi yasaklayan bir nass olmaması nedeniyle kamu otoritesinin kamu yararı doğrultusunda sınırları ve şartları belirlenmiş şekilde boşanma nafakasını düzenlemesinin uygun olduğu öngörülmektedir.

İslam aile hukukunda kocası olmayan kadının nafakası öncelikle babasına aittir, babası yoksa nikah düşmeyen ve kan bağı olan diğer akrabalara ait olur.¹⁶⁷ Ancak yakın akrabalar arasında nafakasını temin edebilecek kadar zengin yakını bulunmadığında kadının nafaka sorumluluğu "*Velisi olmayanın velisi sultandır.*"¹⁶⁸ hadisi gereği devlete intikal eder.¹⁶⁹ Boşandıktan sonra nafaka sorumluluğunu yüklenecek yakın akrabası bulunmayan kadının muhtaç durumda kalmaması için sosyal devlet anlayışı gereği kamu otoritesi devreye girerek kadının nafakasını doğrudan hazineден ödeme yaparak yerine getirebileceği gibi belirli şartlar dahilinde bu ödemeyi onu boşayan erkeğe de yükleyebilir. Ya da devlet, erkeğin bu ödemeyi yapmasını teşvik edilebilir bunun gerçekleşmemesi durumunda ise belirli miktarlarla ve süreyle sınırlı olmak üzere ödemede zorlanılmayacak bir nafakanın erkek tarafından karşılanmasına hükmedebilir. Bu durum İslam hukukunun temel gayesine de ters olmayacaktır.

Toplumların tarih içerisindeki sosyo-kültürel değişimleri insanların rollerinde de değişmelere yol açmaktadır. Bu açıdan ilk dönemlerde boşanma nafakasından söz edilmemiş olsa da günümüzün getirdiği yeni hayat şartları nedeniyle kadının boşanma nafakası isteme hakkı bulunmalıdır. Zira Kur'an'da zifaf öncesi boşanmada tayin edilen mehrin yarısının değil de tamamının verilmesinin tavsiye edilmesi,¹⁷⁰ zifaf sonrası boşamalarda da müt'a verilmesinin müstehap görülmesi¹⁷¹ kamu otoritesinin boşanma nafakasına hükmetmesine olanak vermektedir. Ancak boşanan kadınların durumlarında farklılıklar bulunduğundan boşanma nafakasının tespitinde kadının toplumsal statüsü, eğitim, çalışma imkanı, maddi gelir, yaş, evlilik süresi, sağlık, aile yanına dönebilme olanağı ve boşanmadaki kusur gibi hususlara göre karar verilmelidir.¹⁷²

Türk Medeni Kanununun 175. maddesinin süresiz nafaka hükmüne göre, nafakayı düşüren hallerden biri gerçekleşmedikçe nafaka alan kadın yıllarca hatta ölene kadar boşandığı eski kocasından nafaka alma hakkına sahiptir. Bu yaklaşım hukukun adalet ve hakkaniyet ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. Zira söz konusu maddenin iptal davasında maddenin iptalini isteyen Anayasa mahkemesi üyesi Hicabi Dursun da "Yoksulluk nafakasını düzenleyen TMK'nın 175. maddesinin evliliğin süresi, nafaka alacak eşin yaşı, çalışma gücünün niteliği gibi özel şartlar aramadığı, evlilik birliğinde var olan sorumluluklarının ömür boyu devam etmesinin hakkaniyete aykırı olduğu, nafaka alacağının sanki mülkiyet hakkıymış gibi sürekli olması, hak düşürücü süre ve zaman aşımı kavramlarının kabul edildiği bir hukuk sisteminde adalet duygusunu zedeleyeceğini" ifade ederek "süresizliğin" adil olmadığını belirtmiştir.¹⁷³ Bu nedenle kanun maddesinin "süresiz" ifadesi iptal edilerek belirli kriterler çerçevesinde sınırlı ve süreli bir boşanma nafakası uygulamasına karar verilmesi hakkaniyete daha uygundur.

¹⁶⁶ Adnan Koşum, "Osmanlı Örfi Hukukunun İslam Hukukundaki Temelleri", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/17 (Haziran 2004), 147-151; İbrahim Yılmaz, "Kamu Otoritesinin Mubahı Sınırlandırması Bağlamında Müellefe-i Kulûba Zekât Fonundan Pay Verilmesi İle İlgili Hz. Ömer'in Uygulaması", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 31 (Nisan 2018), 231-261; Nasi Aslan, "Gâî Yorum/Makâsîd Açısından Hz. Ömer'in Sevad Arazisi İle İlgili Uygulamasına Yönelik Bir Değerlendirme", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 18/2 (Aralık 2018), 690-717; İbrahim Yılmaz, "İslâm Hukukunda Kamu Otoritesinin Çok Eşliliği Sınırlandırması", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/1 (Haziran 2019), 5-28.

¹⁶⁷ Merginânî, *el-Hidâye*, 2/656-657; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 2/497-498; Erbay, "Nafaka", 32/283.

¹⁶⁸ Buhârî, "*Nikâh*", 39; Ebû Dâvûd, "*Nikâh*", 19; Tirmîzî, "*Nikâh*", 15.

¹⁶⁹ Erbay, "Nafaka", 32/283. Kahveci-Demir, "Nafaka", 2/195.

¹⁷⁰ el-Bakara 2/237.

¹⁷¹ el-Bakara 2/241.

¹⁷² Dalgın, "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat", 65.

¹⁷³ AYM, K. 2012/72 (26 Haziran 2012).

SONUÇ

Boşanma nafakası ülkemizde önce bir yıl ile sınırlandırılmış iken 1988 yılında TMK'da yapılan değişiklikle süresiz hale getirilmiştir. TMK'nın süresiz nafaka uygulaması adalet ve hakkaniyet ilkelerine aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirilere muhatap olmuştur. TMK'daki nafaka anlayışına karşın İslam hukukunda sahih nikahla başlayıp iddet sonuna kadar devam eden evlilik nafakası bulunmakta olup boşanma nafakasının dinen uygunluğu ise tartışılmaktadır.

İslam hukuku açısından, ayrılığın meydana geliş şekline göre mezhepler arasında farklı yaklaşımlar olmakla birlikte mehre ilaveten müt'a ödemesi fakihlerin çoğunluğuna göre müstehap kabul edilmiştir. Hz. Peygamber'in hanımlarına, "Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size müt'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım." ifadesi ile müstehap müt'a ödemesi konusundaki diğer ayet, hadis ve mezhep içtihatları beraber değerlendirildiğinde boşanmadan dolayı toplumsal statüsündeki değişimin ve uğrayacağı manevi sıkıntıların karşılığı olarak kadına "boşanma nafakası" ödenmesinin önünde dinen yasaklayıcı bir hüküm bulunmadığı söylenebilir. Bu bağlamda boşanmalarda kadının mağduriyetinin giderilmesine yönelik yeni uygulama ve tedbirlere başvurulabilmelidir.

Toplumların zaman içerisindeki sosyo-kültürel ve ekonomik değişimlerinin evlilik kurumuna etkisiyle kadının ailedeki rolü ve işlevinde de değişimler olmuştur. Bu değişimlere bağlı olarak ortaya çıkan sonuçları düzenlemek de devletin sorumluluğundadır. Bu açıdan dinin temel ilkelerine aykırılık teşkil etmeyen hususlarda "müellefe-i kulûb" misalinde olduğu gibi kamu otoritesinin toplum yararını gözeterek yeni hükümler tesis etme yetkisi bulunmaktadır.

İslam'da kadının nafakasının karşılanması sorumluluğu kendisine değil eş veya yakın akrabaya bunlar yoksa devlete yüklenmiştir. Bu sebeple devlet, adalet ve hakkaniyet ilkeleri doğrultusunda boşanan kadının nafakasının karşılanmasını yakın akrabalarına, hazineye veya günümüz şartlarına göre boşayan kocaya yükleyebilir. Kamu otoritesinin "boşanma nafakasını" kocaya yüklemesi durumunda ödenecek nafakanın şartları, sınırları ve süresi mevzuatla belirlenmelidir. Kocanın boşanma nafakası ödemesine hükmedilmesi kadının söz konusu sıkıntılara boşanma sebebiyle maruz kalması dolayısıyladır. Zira kadın evlilik yapmasaydı ya ailesinin yanında hayatını devam ettirecek ya da kendisi çalışarak ihtiyaçlarını karşılamaya devam edecekti. Evlilik nedeniyle kocasına bağlı olarak bu imkanlarını kullanamayan kadına boşandığında karşılaşacağı zorlukların telafisi için yaş, eğitim, çalışma durumu, evlilik süresi, kocanın işi ve zenginleşme durumu ve kocasının kazancına dolaylı olarak katkıda bulunması gibi belli ölçütler çerçevesinde kadının manevi sıkıntısını giderecek şekilde hakim belirleneceği bir süreyle sınırlı olmak kaydıyla boşanma nafakası ödenebilmelidir. Aksi halde bir mağduru, mağduriyetiyle baş başa bırakmak İslam hukukunun vaz ettiği evrensel ilkelerle bağdaşmayacaktır. Boşanma nafakası günün ekonomik şartları ile karı ve kocanın sosyal ve ekonomik durumları çerçevesinde örfe göre belirlenmelidir. Bu sebeple Türk Medeni Kanununun 175. maddesindeki nafaka hükmünde yer alan "süresiz" ibaresinin kaldırılmasının da uygun olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Acar, Halil İbrahim. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.

Acar, Hatice. *İslam Hukukunda Boşama Sonrası Kocanın Karısına Nafaka Ödeme Mükellefiyeti*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Aile Hukuk Kararnamesi, nşr. Orhan Çeker. İstanbul: Ebru Yayınları, 1985.

Aktan, Hamza. "Damân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Aktan, Hamza. "Kefâet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/166-168. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

- Aktan, Hamza. "Sıhriyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/111-112. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Atar, Fahrettin. "Muhâlea". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/399-402. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Aslan, Mehmet Selim. *İslam Aile Hukuku*. Bursa: Emin Yayınları, 2019.
- Aslan, Nasi. "Gâî Yorum/Makâsıd Açısından Hz. Ömer'in Sevad Arazisi İle İlgili Uygulamasına Yönelik Bir Değerlendirme". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 18/2 (Aralık 2018), 690-717.
- Aydın, Mehmet Akif. "Lian". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/172-173. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Aydın, Mehmet Akif. "Mehir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Aydın, Faruk. *İslam Hukukunda Hidane (Çocuk Bakımı ve Himayesi)*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- AYM, Anayasa Mahkemesi. K. 2012/72 (26 Haziran 2012). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120626-25.htm>
- Bardakoğlu, Ali. "Hidâne". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/467-471. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Baş, Seda-Özcan, Nisa. "Yoksulluk Nafakasında Süre Sorununun Anayasal ve Medeni Hukuk Boyutuyla Tartışılması ve Bir Öneri Olarak Boşanma Tazminatı". *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 4/1, (2022), 328-383.
- Bilmen, Ömer Nasûhi. *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhiyye Kâmusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1985.
- Benli, Abdullah. *İslam Hukukunda Manevi Tazminat*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.
- Böke, Emine Gümüş. "İslâm Hukuku Açısından Kadının İddet Nafakası". *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (Aralık 2020), 93-112.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmi'u's-Sahih*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Buhûtî, Manşûr b. Yûnus b. Şalâhuddîn b. Hasen el-Hanbelî el-. *Keşşâfu'l-Kınâ' an Metni'l-İknâ'*. 6 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Cessâs, Ebu Bekir Razi. *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, Beyrut: Darü'l-Beşairi'l-İslamiyye/Darü's-Sirac, 2010.
- Dağcı, Şamil. "Hükûmet-i Adl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Dalgın, Nihat. "İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme". *On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/18-19 (Ocak 2005), 35-69.
- Dalgın, Nihat. "Temel Kaynaklar Çerçevesinde Dinden Dönme ve İnanç Özgürlüğü". *Makâlât* 1, (1999), 41-57.
- Dirik, Mehmet. "İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 25 (2015), 144-158.
- Dirik, Mehmet. "İslâm Hukuku Açısından Boşanma Tazminatı". *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 16 (Aralık 2022), 91-140.

- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2018.
- Döndüren, Hamdi. "İlâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/61-62. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Es'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Ekşi, Ahmet. "İslam Hukukunda Bir Manevi Tazminat Türü Olarak Hükümetü'l-Elem". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 21, (2013), 215-234.
- Enîs, İbrahim vd. *el-Mu`cemü'l-Vasît*. Kahire: Mektebetü's-Şuruku'd-Devliyye, 2004.
- Erbaş, Muammer. "Boşanma Örneğinde Dini Ahkâmın Kur'an ve Sünnet Işığında Güncellenmesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/37 (2013), 9-47.
- Erbay, Celal. "Nafaka". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/282-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Erbay, Celal. *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı*. 3 Cilt. İstanbul: İşaret Yayınları, 2015.
- Haddâd, Radiyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed el-. *el-Cevheretü'n-neyyira*. 2 Cilt. Kahire: Matbaatu'l-Hayriyye, 1322.
- Gazzâlî, Ebû Hamîd Muhammed. *el-Vasît fi'l-mezheb*, Kahire: Dâru's-selâm, 1417.
- Günay, Hacı Mehmet. "Nüşûz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Gürkan, Menderes. "Boşanma Halinde Kadına Tanınan Mali Haklar-Müzakere-", *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-V Afyon: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*, 2012.
- Hatemi, Hüseyin. *Aile Hukuku*. İstanbul: Onikilevha Yayıncılık, 2019.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin. *Hâşiyetü Reddü'l-Muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr*. Beyrut: Daru'l-Fikir, 1966.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said. *el-Muhallâ bi'l-Âsâr* Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed. *el-Muğnî*. Riyad: Dâru alemlî'l-kütüb, 1997.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sadr, 1414.
- İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed. *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmi, ts.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 2004.
- Kadri Paşa. *el-Ahkâmü's-şeriyye fi'l-Ahvâlî's-Şahsiyye*. Kahire: Daru's-selam, 2009.
- Kahveci, Nuri-Demir, Halis. "Nafaka". *İslam Hukuku*. ed. Nuri Kahveci. 185-200. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021.
- Kahveci, Nuri. "Boşanma Sonucu Manevi Tazminat Olgusuna İslam Aile Hukuku Açısından Bir Yaklaşım". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2005), 89-113.
- Kahveci, Nuri. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019.
- Kalender, Ahmet. *Türk Aile Hukukunda Boşanma Nafakası*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.

- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Tefsiri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020.
- Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed. *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996.
- Koşum, Adnan. "Osmanlı Örfi Hukukunun İslam Hukukundaki Temelleri". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/17 (Haziran 2004), 147-151.
- Kulaklı, Emrah. "Yoksulluk Nafakası ve Yoksulluk Nafakasının Süresi Bağlamında Bir Mukayeseli Hukuk İncelemesi". *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/2 (2018), 261-262.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş–Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Mecelle. *Mecelle-i Ahkam-ı Adliye*. nşr. Ali Himmet Berki. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1982.
- Merginânî, Ebû'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Abî Bekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. 4 Cilt. Kahire: Dâru's-Salam, 2012.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyâr li ta'lîl'l-Muhtâr*. 4 Cilt. Dımeşk: Dâru'l-Risâleti'l-Alemiyye, 2010.
- Müslim, Ebû'l-Hüseynel-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Nafaka Kanunu*. nşr. Orhan Çeker. İstanbul: Ebru Yayınları, 1985.
- Nefravî, Ahmed b. Ğanim Şihabu'd-din. *el-Fevâkihu Devâni Şerhu Risâleti İbn Ebi Zeyd el-Kayravani*. Beyrut: Daru'l-Fikir, 1995.
- Remlî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza. *Nihâyetü'l-muhtâc İlâ Şerhi'l-Minhâc*. Beyrut: Daru'l-Fikir, 1984.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1989.
- Şafak, Ali. "Erş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Şahin, Mustafa. "Türk- İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafakasının) Şartları (TMK m. 175–ZGB m. 125)". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 21/3 (2017), 75-108.
- Şirbînî, Hatib. *Muğni'l-muhtâc İlâ Mağrifeti Meâni Elfâzi'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Tanrıverdi, Hasan. "İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Müt'a)". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10/38 (2011), 443-463.
- Tekin, Abdülkadir. *İslam Hukuku ve Modern Hukuka Göre Boşanma Sonrası Kadının Mali Hakları (Nafaka, Mesken ve Miras Hakları)*. Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2020.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *el-Câmi'u's-sahîh*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Topaloğlu, Bekir. "Mâsiyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Türcan, Talip. "Boşanma Halinde Kadına Tanınan Mali Haklar". *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-V*, 557-572. Afyon: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- TMK, Türk Medeni Kanunu (Kanun No. 4721). *Resmî Gazete* 24607 (08 Aralık 2001). Erişim 17 Ağustos 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>
- Uyanık, M. Zeki. "İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2019), 57-87.

- Vizâretü'l-Evkâfi'l-Kuveytiyye. *el-Mevsuâtü'l-Fıkhıyyetü'l-Kuveytiyye*. Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve Şuûni'l-İslâmiyye, 1404-1427.
- Yağcı, Kürşad. "Yoksulluk Nafakasında "Süresizlik" Sorunu", *İstanbul Hukuk Mecmuası* 76/1 (2018), 323-358.
- Yılmaz, Gülnihal. *İslam Aile Hukukunda Fesih, Talak ve Tefrik İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Yılmaz, İbrahim. "İslâm Hukukunda Kamu Otoritesinin Çok Eşliliği Sınırlandırması". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/1 (Haziran 2019), 5-28.
- Yılmaz, İbrahim. "Kamu Otoritesinin Mubahı Sınırlandırması Bağlamında Müellefe-i Kulûba Zekât Fonundan Pay Verilmesi İle İlgili Hz. Ömer'in Uygulaması". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 31 (Nisan 2018), 231-261.
- Zemaşerî, Ebü'l- Kasım Mahmud b. Ömer el- Hârizmî. *el-Fâ'ik fî Garîbi'l-hadîs*. Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, 1971.
- Zeydan, Abdulkerim. *Mezheplere Göre Bütün Yönleriyle Kadın ve Aile Fıkhı Ansiklopedisi*. çev. Erdiç Ahatlı vd. 15 cilt. İstanbul: Asalet Yayınları, 2019.
- ZGB, İsviçre Medeni Kanunu, 10 Aralık 1907. 17 Ağustos 2023. https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/24/233_245_233/de#art_1.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühû*. Dımeşk: Dâru'l-Fıkr, ts.

STRUCTURED ABSTRACT

Alimony, which ensures the continuation of life and has different types such as marriage, kinship and property, is today mostly on the agenda regarding divorce. Marital alimony, which is the subject of debate, is a responsibility imposed on the man during the marriage with a valid marriage in Islamic law and ends with the waiting period. However, with modern life, since there are regulations regarding the right to alimony after divorce in positive law, the possibility of the right to alimony after divorce in Islamic law has become debatable. Although the right to alimony is not mentioned among divorced individuals in Islamic law, it is unquestionably accepted that there are some financial responsibilities that the man is obliged to pay to the woman, such as dowry, mut'a, hidane fee and süknâ. In Islamic law, when determining the rights and responsibilities of husband, wife, children and other relatives, their positions within the family and the principle of justice are taken into consideration. It is essential to envisage a union compatible with the free will of the parties in the establishment of the marriage, and to act fairly in the separation, provided that mutual rights are fulfilled in cases where the marriage cannot continue. It is seen that customs and cultures have an impact on practices in the field of family law such as marriage, divorce, breastfeeding and alimony. For this reason, the economic, social and cultural conditions of the period should not be ignored in matters related to women's financial rights. For example, although it is stated in our classical fiqh literature that it is recommended to pay mut'a to women in all kinds of divorces, including divorces where dowry is paid, paying mut'a is not on the agenda in today's societies. While in some societies it is considered normal for a divorced woman to easily establish new marriages after the end of iddah, in others it may not be welcome. For this reason, it can be said that taking into account the traditions, customs and practices of the society, it is not against the basic provisions of religion for the public authority to order a financial payment called "divorce alimony" within the framework of public interest to the divorced woman under certain conditions. In Islamic family law, the alimony of a woman who does not have a husband belongs primarily to her father; if there is no father, it belongs to other relatives who are not married and are related by blood. However, when there is no relative among the close relatives who is rich enough to provide her alimony, the woman's responsibility for alimony is "The sultan is the guardian of those who do not have a guardian." According to the hadith, it is transferred to the state. In order to prevent a woman who does not have a close relative to bear the responsibility of alimony after the divorce from being left in need, the public authority can step in and pay the alimony of the woman directly from the treasury, as per the understanding of the social state, or, under certain conditions, it can also charge this payment to the man who divorced her. Or the state may encourage the man to make this payment, and if this does not happen, it may order the man to pay alimony that he will not have any difficulty in paying, limited to certain amounts and for a period of time. This situation would not be contrary to the basic purpose of Islamic law. According to the indefinite alimony provision of Article 175 of the Turkish Civil Code, unless one of the situations that reduce the alimony occurs, the woman receiving alimony has the right to receive alimony from her ex-husband, whom she divorced for years or even until her death. This approach is not compatible with the principles of justice and fairness of the law. For this reason, it is more equitable to cancel the "indefinite" expression of the article of the law and decide to apply a limited and temporary divorce alimony within the framework of certain criteria.